

Laudatio Professor Jonathan Soeharno

Naarden, 21 maart 2026

Geachte aanwezigen,

Met de Comeniusprijs betonen we eer aan het gedachtegoed van Jan Amos Comenius en aan de waarden waar hij voor stond – in denken én handelen. In een tijd van politieke en maatschappelijke onrust streefde hij onvermoeibaar naar tolerantie, gelijkheid en rechtvaardigheid. Vooral onderwijs achtte hij daarvoor cruciaal. Jongeren, *alle* jongeren, kritisch, ethisch besef bijbrengen draagt bij aan een vreedzame en inclusieve samenleving, zo was zijn stellige overtuiging. Met zijn visie dat de wereld een school is en dat het leven voor ieder mens scholing is, opende bij een nieuwe horizon in Europa. Comenius was een vroege pleitbezorger van wat eeuwen later – in 1993 om precies te zijn – de fundamenteën van de Europese Unie en Europees burgerschap werden. Wederzijds respect, dialoog, vreedzame conflictoplossing en de rechtsstaat als schild tegen oorlog en geweld. Ver zijn tijd vooruit en levend op een continent dat werd verscheurd door godsdienstoorlogen en nationale belangen stelde hij een gezamenlijk Europa voor, met een vergadering van alle landen, en zelfs een internationaal Vredeshof.

Het is veelzeggend dat het bestuur van het Comenius Museum als thema voor deze Comeniusdag en dus ook voor de Comeniusprijs, 'Europa' heeft gekozen. *'Omdat we allemaal even menselijk zijn': een hoopvol denkraam voor Europa*, zo is het thema nader aangeduid. Juist in een tijd waarin nationalisme weer opkomt, de gelijkwaardigheid van mensen niet vanzelfsprekend meer is, en recht en rechtsbescherming voor iedereen dreigen te eroderen, vormt hoop een krachtige bron om opnieuw na te denken over welke waarden ons verbinden, wat te koesteren, waarnaar te streven.

De prijswinnaar van dit jaar – professor Jonathan Soeharno – is een leraar in de traditie van Comenius en een onvermoeibaar pleitbezorger van de rechtsstaat, het fundament van de democratie. Gemeenschapszin en solidariteit met mensen in de samenleving die het minder goed hebben, kan

niet zonder het vertrouwen dat recht gedaan wordt, ook aan minderheden, met oog voor noden en specifieke omstandigheden. U analyseert vlijmscherp de kwetsbaarheden van de democratische rechtsstaat vandaag de dag. De invloed die de politiek in veel Europese landen heeft of althans probeert te krijgen op de rechtspraak. Niet alleen de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van rechters hebben uw aandacht, maar ook 'morele pluriformiteit'. Recht moet rechtvaardig zijn, met oog voor de context en de ervaringen van de mensen om wie het gaat. We zien hier uw filosofische achtergrond. Het volgen van regels en procedures kan door het ontbreken van de menselijk maat polarisatie in de hand werken, zo stelde u in een interview in De Groene Amsterdammer in januari 2024.¹ En met polarisatie erodeert het sociale cement in een samenleving: verdraagzaamheid, wederzijds begrip en tolerantie. De waarden die Comenius in zijn leven voorstond en waarop de Europese Unie gegrondvest is, of althans zou moeten zijn.

Veel van uw werk vindt achter de schermen plaats. In de vorm van artikelen, gevraagde en ongevraagde adviezen aan ministers en instanties, zoals uw brief aan de Staatscommissie rechtsstaat in 2023.² Innemend en scherp bent u een poortwachter van de rechtsstaat. Uw houding en wijze van formuleren nodigen uit tot mee- en tegen-denken, om andere gezichtspunten in te brengen en zo de dialoog te voeden. In een tijd van luidruchtige stellingnamen en het betrekken van loopgraven van waaruit op elkaar geschoten wordt, is dat een verademing. Toon en taal deden er altijd al toe, maar nu meer dan ooit. De jury prijst u dan ook niet alleen om hetgeen waarvoor u strijdt, maar ook om de wijze waarop u dat doet.

In uw recente publicatie *De mooiweerrechtsstaat* trekt u publiekelijk aan de bel. U laat de kwetsbaarheid van de Nederlandse rechtspraak zien. Onze rechtsstaat wordt doorgaans als stevig beschouwd, maar is – zo betoogt u – in werkelijkheid vatbaar voor machtsmisbruik en politieke druk. Voor negatieve voorbeelden kijken we vaak naar andere landen, óók binnen Europa. We denken dat het in Nederland zo'n vaart niet zal lopen. We vertrouwen voor het behoud van een onafhankelijke rechtspraak op ongeschreven regels en culturele waarden. Maar we vergeten dat de minister van Justitie en Veiligheid directe macht heeft bij benoemingen, bindende aanwijzingen kan geven en zelfs besluiten kan vernietigen. U laat zien welke

¹ Margreet Fogteloo en Casper Thomas, De Groene Amsterdammer, 24 januari 2024.

² <https://www.staatscommissierechtsstaat.nl/site/binaries/site-content/collections/documents/2023/07/17/brief-jonathan-soeharno-aan-de-staatscommissie-rechtsstaat/Brief+Jonathan+Soeharno+aan+de+Staatscommissie+rechtsstaat.pdf>

barsten in de onafhankelijkheid en in het maatschappelijk vertrouwen in de rechtspraak verschijnen in het huidige politieke klimaat. Een citaat uit een van de interviews die u gaf³: *De scheiding der machten moet je niet alleen aan de cultuur overlaten, want die cultuur verandert.* En dat zien we letterlijk gebeuren. De Raad van State die door een politieke partij als zijnde ‘te politiek gekleurd’ wordt weggezet; rechterlijke uitspraken die ter linker- of rechterzijde als ideologisch worden afgedaan. Juist nu het weer nog ogenschijnlijk mooi is, moeten we stappen nemen om de rechterlijke macht in Nederland onafhankelijk te organiseren in plaats van rechtstreeks onder de minister van Justitie en Veiligheid. En zo te behouden als stevig fundament van de democratische rechtstaat, ook in tijden van crisis.

Een poortwachter bent u ook als het gaat om de betrouwbaarheid van de wetenschap, een thema dat al in uw oratie over de eed naar voren kwam. Evenals de professionele integriteit van rechters, moet de integriteit van wetenschappers boven alle twijfel verheven zijn. Dat is essentieel voor zowel de kwaliteit van wetenschappelijk onderzoek als het maatschappelijk vertrouwen in de wetenschap. We hebben onafhankelijke en betrouwbare wetenschap nodig om als samenleving én als individuen geïnformeerd beslissingen te nemen, over gezondheid, klimaat, technologie, wonen. We hebben ook onafhankelijke en betrouwbare wetenschap nodig om te kunnen twijfelen en op onze schreden terug te keren. U zet zich daar al jaren voor in. Bij de UvA, de universiteit waar u uw leerstoel bekleedt. Maar ook anderen weten u voor een advies of oordeel over wetenschappelijke integriteit te vinden. Landelijk bent u betrokken geweest bij de evaluatie van de Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit en bent u lid van de schrijfcommissie voor een nieuwe code. Ook langs deze weg draagt u bij aan het hoeden van Europese waarden. Juist in een gepolariseerde context is een gemeenschappelijke kennisbasis dat maatschappelijk vertrouwen voedt en het bestrijden van desinformatie, cruciaal. Dat werk is nooit af, en behoeft continue zorg. Die zorg geeft u.

Vandaag op de jaarlijkse Comeniusdag in de Grote Kerk van Naarden eren en gedenken we Jan Amos Comenius en de betekenis van zijn gedachtegoed. U, professor Jonathan Soeharno, staat in zijn traditie met uw niet-aflatende inzet voor de rechtstaat als morele praktijk, gedragen door mensen en ten behoeve van het samenleven van mensen over grenzen heen. In uw recente publicatie *De mooiweerrechtsstaat* onderstreept u, in het verlengde van de Comenius-traditie, die morele praktijk. Ik citeer: *‘Wanneer mensen bevriend*

³ Eric Smit, *Follow the Money*, 5 oktober 2025.

zijn, is er geen rechtvaardigheid meer nodig' schreef Aristoteles. Maar 'wanneer ze daarentegen alleen maar rechtvaardig zijn, hebben ze ook nog vriendschap nodig.' (...) het recht is slechts de opstap voor de veel moeilijker, democratische taak: het daadwerkelijk samenleven met anderen.⁴

De jury, bestaande uit Martine Gosselink, Hans Neven, Haroon Sheikh, Vinod Subramaniam, Sietske Waslander en mijzelf, heeft dan ook met overtuiging en eensgezindheid besloten u dit jaar de Comeniusprijs toe te kennen. Van harte gelukgewenst.

Namens de jury,
Geert ten Dam

⁴ *De Mooiweerrechtsstaat*, pagina 90-91.